

Elberte gegn Lettlandi

Dómur frá 13. janúar 2015

Mál nr. 61243/08

3. gr. Vanvirðandi meðferð

8. gr. Friðhelgi einkalífs og fjölskyldu

Meðferð líks. Líffæranám. Lagaheimild.

1. Málsatvik

Kærandi, sem er fædd árið 1969 og búsett í Lettlandi, missti eiginmann sinn í bílslysi. Við krufningu réttarlækna voru fjarlægðir úr líkama hans vefir og sendir til lyfjafyrirtækis í Þýskalandi. Þegar kærandi fékk líkið afhent eftir krufninguna voru fótleggir þess bundnir saman. Hún komst ekki að raun um að vefir hefðu verið fjarlægðir fyrr en tveimur árum síðar í tengslum við lögreglurannsókn á meintu stórtæku og ólöglegu brotnámi líffæra og vefja úr líkum. Ekki varð af saksókn þar sem hin meintu brot voru fyrnd.

2. Meðferð málsins hjá Mannréttindadómstólnum

Kæran

Kærandi taldi brotið gegn 3. og 8. gr. sáttmálans með brotnámi vefja úr líki eiginmanns hennar án leyfis hennar. Einnig taldi hún brotið gegn 3. gr. sáttmálans þar sem hún þurfti að leggja eiginmann sinn til grafar með fótleggi hans bundna saman. Loks taldi hún brotið gegn 13. gr. sáttmálans vegna óskýrleika landslaga.

Niðurstaða

Um 8. gr.: Dómstóllinn taldi að gildandi lög hefðu ekki tryggt með fullnægjandi hætti að kærandi gæti komið á framfæri afstöðu sinni til brotnáms vefja úr látnum eiginmanni hennar og að slíkt fæli í sér skerðingu á rétti hennar til friðhelgi einkalífs. Hvað varðar lögmæti þeirrar skerðingar tók dómstóllinn til skoðunar hvort landslög hefðu verið nægilega skýr og veitt fullnægjandi vernd gegn gerræði, enda hefðu ekki verið til staðar stjórnsýslufyrirmæli. Tekið var fram að yfirvöld greindi á um inntak gildandi laga. Þannig hefðu réttarlæknar og öryggislögreglan talið að í löggjöf væri miðað við „ætlað samþykki“, en ákærvaldið verið þeirrar skoðunar að gerð væri krafa um „upplýst samþykki“ þannig að brotnám væri einungis heimilt með samþykki gjafa (í lifanda lífi) eða ættingja. Þegar öryggislögreglan féllst loks á að þurft hefði samþykki kæranda var orðið um seinan að höfða sakamál. Þótt samþykki og synjun brotnáms vefja hefði verið settur lagalegur rammi taldi dómstóllinn ágreining yfirvalda óhjákvæmilega sýna skort á skýrleika, enda hefðu landslög ekki kveðið skýrt á um umfang skyldna eða ákvörðunarvald sérfræðinga eða annarra yfirvalda í þessum efnum. Dómstóllinn tók fram að bæði í Evrópu og á alþjóðavettvangi væri á þessu sviði lögð áhersla á að leitað skyldi viðhorfa ættingja. Lögð var áhersla á að kærandi hefði hvorki verið upplýst um með hvaða hætti né hvenær hún gæti beitt rétti sínum sem nánasta ættingja í þessu sambandi.

Dómstóllinn taldi jafnframt að það hefði verið mikilvægt, einkum í ljósi þess úr hversu mörgum einstaklingum vefir hefðu verið teknir, að sjá fyrir úrræðum til að gæta jafnvægis milli réttar ættingja til að láta í ljós óskir sínar og hins rúma ákvörðunarvalds sem sérfræðingum hefði verið fengið til að fjarlægja vefi að eigin frumkvæði. Slíkt hefði hins vegar ekki verið tryggt og var talið að vegna skorts á reglum hefði kærandi ekki getað áttað sig á hvernig hún gæti komið á framfæri afstöðu sinni til brotnáms vefja úr eiginmanni sínum. Með vísan til þessa var ekki talið að

fullnægjandi lagaheimild hefði verið til skerðingar á einkalífi kæranda og hefði því verið brotið gegn 8. gr. sáttmálans.

Um 3. gr.: Dómstóllinn taldi að kærandi hefði mátt þola frekari þjáningar en sem almennt leiða af andláti náins ættingja. Hún hefði þurft að þola langt tímabil angistar og óvissu um hvaða líffæri eða vefir hefðu verið fjarlægðir, með hvaða hætti og í hvaða skyni. Eftir að lögreglurannsókn hófst hefði kærandi jafnframt þurft að bíða í talsverðan tíma í óvissu um ástæður þess að fótleggir eiginmanns hennar hefðu verið bundnir saman þegar hún fékk lík hans til greftrunar. Raunar hefði hún ekki fengið réttar upplýsingar fyrr en við meðferð málsins fyrir dómstólnum. Að mati dómstólsins var óskýrleiki reglna um samþykki til þess fallinn að auka angist kæranda, auk þess sem yfirvöld hefðu ekki verið sammála um hvort löglega hefði verið staðið að brottnámi vefja og líffæra úr líkinu. Þá var lögð áhersla á að ekki hefði komið til saksóknar vegna óvissu um lögmæti umræddra athafna og sjónarmiða um fyrningu. Kærandi hefði því ekki getað fengið hlut sinn réttan, enda þótt um væri að ræða skerðingu á viðkvæmum þætti einkalífs hennar.

Dómstóllinn tók fram að á sviði líffæra- og vefjaflutninga ríkti almenn samstaða um að umgangast yrði mannslíkamann með virðingu, jafnvel eftir andlát, enda hefðu alþjóðlegir samningar verið gerðir til að vernda réttindi líffæra- og vefjagjafa, bæði lifandi og liðinna. Þá var lögð áhersla á að virðing fyrir mannlegri reisn væri kjarni Mannréttindasáttmála Evrópu. Samkvæmt þessu var talið að sú þjáning sem kærandi hefði liðið fæli ótvírætt í sér vanvirðandi meðferð í skilningi 3. gr. sáttmálans.

Lettneska ríkinu var gert að greiða kæranda 16.000 evrur í miskabætur.